

Dióverés

Elsuhogott az a füttyös
sárgarigó délre.
Sárgul az árva diófa
zöld terebélye.

Levelek lengnek, akár a
színarany rigó-szárnyak,
elszállnak ők is a szélben
puszta határnak.

Áll a diófa, és érett
kincsei válnak tőle:
szellő ha bántja az ágat,
buknak a földre.

Szaporább kopogás, csörgés
támad, ha jön az ember,
s bottal az ágak bogára
boldogan ráver.

Földre, fejekre, kosárba
kopog a dió-zápor,
burkos dióra a gyermek
kővel kopácsol.

Már, mintha álmodnék, hallom
zaját a jó örömmek,
darálók forognak, diós
mozsarak döngnek.

Fagyban és nagy havazásban
meg kell maradnunk jónak
s tisztának is, hogy örüljünk
csörgő diónak.

Majd csörgő hó levén ring a
picike dió-csónak,
s lomb zöldül újra a füttyös
sárgarigónak.

HALÁSZ PÉTER (1939): az Agrártudományi Egyetemen szerzett diplomát. A Honismeret folyóirat szerkesztője (1974–2010), a Honismereti Szövetség elnöke (1995–2010), a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület titkára (1990–2010). 1966 óta foglalkozik a moldvai magyarok történelmével, néprajzával, sorsával. Főbb művei: *A moldvai magyarság bibliográfiája* (1996); „Bokrétába kötögetem vala...” – *Tanulmányok a moldvai magyarok néprajzából* (2002); „Nem lehet nyugtunk” – *Esszék, gondolatok, útirajzok a moldvai magyarokról* (2004); *A moldvai magyarok hiedelmei* (2005); *A moldvai magyarok hagyományos állattartása* (2007); *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban* (2010).

IANCU LAURA (1978): a Bákó megyei Magyarfaluban született. Kötetei: *Johófiú Jankó* (mesegyűjtemény, 2002); *Pár csángó szó* (versek, 2004); *Az aranyréce* (mesegyűjtemény, 2005); *Magyarfalusi emlékek* (fényképmonográfia, 2005); *Karmaiból kihullajt* (versek, 2007); *névtelen nap* (versek, 2009); *Élet(fogytiglan)* (vallomások, 2009); *Jeles napok,*

ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban (2011); *Szeretföld* (regény, 2011); *Helyi vallás a moldvai Magyarfaluban*. Néprajzi vizsgálat (doktori értekezés, 2012); Tagja a Magyar Írószövetségnek és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának. Számos magyarországi és romániai folyóirat munkatársa. 2012-ben József Attila-díjjal tüntették ki.

SÁNTHA ATTILA (1968): író, költő, szerkesztő. Tanári diplomát magyar–angol szakon szerzett (BBTE, 1995), a következő évben pedig magiszterit szocio-etnolingvisztikából. A szegedi József Attila Tudományegyetem doktori iskoláján irodalomelméletet tanult. A *Moldvai Magyarság* korábbi szerkesztője. Kötetei: *Münchhausen báró csodálatos versei* (1995); *Az ír úr* (1999); *Kemál és Amál* (2004); *Székely Szótár* (2004, 2009); *Írások könyve* (2010). 1996-ban Sziveri János-díjat kapott, 1997-ben elnyerte a Kolozsvári Írók Szövetségének díját, 2010-ben pedig az év legjobb művét jutalmazó Méhes-György-nagydíjjal tüntette ki az *Írások könyve* című kötetét az Erdélyi Magyar Írók Ligája.

Vallás Magyarfaluban*

(folytatás előző lapszámunkból)

VALLÁSKUTATÁS A MOLDVAI MAGYAR KÖZÖS-
SÉGEK BEN

A moldvai magyarság kultúrája iránti érdeklődés korán megjelent a magyar néprajztudomány történetében,¹ szorosabb értelemben vett néprajzi vonatkozású vizsgálatokról azonban csak a XIX. század végétől, majd hosszabb-rövidebb szünet után a XX. század elejétől kezdődően beszélhetünk. A két világháború közti néprajzi közlemények a szokások, a szövegfolklor és a zene különböző műfajaival bővítették a moldvai magyar katolikusok kultúráját közvetítő szakirodalom spektrumát.² A második világháború utáni politikai és ideológiai viszonyok Romániában késleltették a vallási jelenségek vizsgálatának a lehetőségét. Ebben az időszakban Kolozsváron a *Folklór Intézet* munkatársai főként folklór-szövegek gyűjtésére, később közlésére vállalkozhattak, ám az általuk összeállított archívumokban már találunk vallással kapcsolatos adatokat is.³

A 40-es években Magyarországra áttelepült moldvai csángó csoport körében több hazai tudós (nyelvész, történész, zenész, etnográfus) folytathatott és folytatott kutatást, egyebek mellett éppen a néphit és népi vallásosság területén. A XX. század második felében tovább szűkült a moldvai kultúra tudományos, intézményes kutatásának és a publikációs lehetőségeknek a köre,⁴ éppen e kedvezőtlen körülményekre való tekintettel hiánypótló az a, csángók hitéletére, vallásos életére egyaránt kiterjedt gyűjtőmunka, amit önkéntesek végeztek el 1970–1990 között.⁵

Az 1989-es romániai rendszerváltozás megszüntette a kutatások folytatását korábban gátló külső tényezők jelentős részét. Az elmúlt évtizedben nemcsak kutatóintézetek (néprajzi tanszékek, néprajzi társaságok), alapítványok (Teleki László Alapítvány), egyesületek (Lakatos Demeter Egyesület, Ipolyi Arnold Népfőiskola), hanem jelentős számú egyéni kutató is végzett – és végez ma is – kutatást Moldvában, falvakban és levéltárakban egyaránt.

A VALLÁSKUTATÁS TERÜLETEI

Egyháztörténet

A moldvai római katolikus egyház történetét több történész összefoglalta már, a magyar kutatók közül Benda Kálmán, Domokos Pál Péter, Horváth Antal és Pozsony Ferenc nevét kell kiemelni (BENDA 1989; DOMOKOS P. P. 1979; 1986; 2001; HORVÁTH 1994; POZSONY 2005a, 58–94). A kutatások egybecsengő megállapítása szerint a moldvai katolicizmus története szorosan összefonódik a Moldvai Vajdaság (később a román állam) és a Vatikán politikai viszonyával (BENDA 1989; DOMOKOS P. P. 1979; 1986; 2001; HORVÁTH 1994; POZSONY 2005a, 58–94). Az egyház a csángó közösségek többsé-

gében az egyetlen szervezett, állandó jellegű intézmény volt, s mint ilyen, ha ma már nem is az egyetlen, de továbbra is a legmeghatározóbb integráló tényező.⁶

A rendszerváltást követő társadalmi mobilitás változásokat idézett elő az egyházi monopólium terén is, ennek legfeltűnőbb jele a vallási pluralizmus megjelenése, amit Pápai Virág és Peti Lehel vizsgált.⁷ Jakab Attila a jászvásári katolikus püspökség (a moldvai katolicizmus) perspektíváit körvonalazó tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a vallási–nemzeti kohézió megőrzése érdekében a moldvai papságnak két fronton kell küzdenie. Egyrészt az ortodox vallás – és tegyük hozzá: az egyéb vallási felekezetek – hatása, másrészt a magyar nyelvű katolikus egyház hatása ellen.⁸

A csángókra vonatkozó (egyház)történeti kutatásokról szólva meg kell említeni, hogy feltárásra, elemzésre vár a plébániák, egyházi és állami levéltárakban fellelhető források (Historia Domus, anyakönyvek stb.) többsége is, amelyek minden bizonnyal árnyalni és gazdagítani fogják a kérdéssel kapcsolatos eddigi ismereteinket.⁹

Vallási vezetők

A vallásosság hivatalos intézményeiről (misszió, filiák, plébániák, templomok, kolostorok, püspökségek) főként egyháztörténeti jellegű munkák készültek. Az ebben a témában végzett kutatásokról jó összeggést nyújt Pozsony Ferenc *Egyházi élet a moldvai közösségekben* című tanulmányában (POZSONY 2005a, 58–94).¹⁰ Az egyház intézményeinek a hétköznapi vallásosságára tett hatását közelebbről két részterületen vizsgálták meg, és pedig a papi státus,¹¹ valamint a kántorok vagy deákok szerepköre kapcsán.¹² Egy-egy település kántorainak szerepét Tánzos Vilmos önálló tanulmányban elemezte.¹³ Újabban a laikus vallásvezetők, specialisták (látók, szentemberek, „csodatevők”) működéséről is készülnek vizsgálatok. Ebben a témakörben két jelentősebb tanulmány született: Tánzos Vilmos egy bogdánfalvi, Ilyés Sándor pedig egy szitási „szentember”-ről szóló elemzése (TÁNZOS 2006b, 61–82.; ILYÉS 2005a, 101–123.).

A moldvai katolikusok körében működő látókról, a látomáskultúráról Pozsony Ferenc,¹⁴ a szőkefalvi Mária-jelenéshez kapcsolódó látomásokról pedig Peti Lehel készített elemző tanulmányt (PETI 2009, 119–136.). A Keszeg Vilmos, Peti Lehel és Pócs Éva szerkesztésében 2009-ben megjelent *Álmok és látomások a 20–21. századból* című szöveggyűjtemény további, Moldvából származó álom- és látomásszöveget ad közre (KESZEG–PETI–PÓCS 2009). A kötet előszavában a szerzők áttekintést nyújtanak a látomáskutatás legújabb vallásantropológiai kérdéseiről és elméleteiről is (uo. 7–49.).

A lézpedi látóról, Jánó Ilona látomásairól önálló kötet jelent meg. A kiadvány kísérő tanulmányában Pócs Éva a lézpedi látót és látomásait az újkori magyar látomások

rendszerében helyezi el és vizsgálja meg.¹⁵ A társadalmi és szociokulturális közeget, ahol Jánó Ilona tevékenykedett, továbbá látomásainak tartalmi és pszichikai összetevőit Peti Lehel vizsgálta (PETI 2008b. 534–552.). Ugyancsak Peti Lehel tárta fel és elemezte az egykor Trunkon működő orvos, „csodadoktor”, Benedek Márton életét és a kommunista éraban köréje szerveződő kultuszt.¹⁶ A téma népszerűségét mutatja, hogy a látomáskultúra a moldvai katolikusok vallásosságának egyik jól dokumentált, részleteiben is megvizsgált területe.

(folytatás következő lapszámunkban)

* In Iancu Laura: *Vallás Magyarfaluban. Néprajzi vizsgálat.* L'Harmattan, PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 2013.

1. Petrás Incze Janos például első között (1841–1844-től) közölt magyar folklórszövegeket Moldvából. Szabó T. Attila szerint „az első népköltési gyűjtemény, amely ilyenformán szinte minden előzmény nélkül már jelentős számú népballadát és balladást jellegű dallamot tartalmaz, Petrás Incze”. In KALLÓS 1970. 6., 8. Petrás Incze János életművének közreadása Domokos Pál Péternek köszönhető. DOMOKOS P. P. 1979. 1297–1511.; KRIZA 1988. 268; PETRÁS 2004.
2. Lásd a *Bibliográfiában* feltüntetett szerzőket, elsősorban WICHMANN, DOMOKOS P. P., VERESS, LÜKŐ stb. E kutatások jelentőségéről lásd SZABÓ T. ATTILA írását In KALLÓS 1970. 27–28.
3. Siratók, egyházi népelemek, vallásos balladák, mondák.
4. Valójában néhány – jelentős – zenefolklorisztikai és tárgyi néprajzi munka jelenhetett csak meg. JAGAMAS–FARAGÓ [1954]. Lásd még JAGAMAS 1977. 25–51; KALLÓS 1970. 36.; KÓS–SZENTIMREI–NAGY 1981.
5. A teljesség igénye nélkül: BOSNYÁK 1980.; CSOMA 2000.; HALÁSZ 1981.; SERES – SZABÓ 1991.; stb.
6. Ezzel függ össze a vallásosság *egyház-orientáltsága*, valamint az a jelenség, hogy a csángó falvakban a társadalmi struktúra legalapvetőbb szabályozó normarendszerét a vallási hagyományok képezik. Lásd POZSONY 2005a; PETI 2005. 62., 66.

7. A szerzők kimutatták: a migráció hatására az egyházhoz és a valláshoz való kötődés, a vallásváltás tilalma ma már nem tekintendő felülírhatatlan normának. Lásd PÁPAI 2005. 193–213.; PETI 2008a. 385–410.; 2008c.
8. Jakab Attila megítélése szerint bármilyen irányú közeledés esetén az emberek körében „fennáll a moldvai katolikus egyháztól való eltávolodás veszélye”. JAKAB 2006. 26.
9. Történeti, néprajzi kutatásokat a klézsei születésű muzeológus, Anton Coşa folytat.
10. Lásd még HALÁSZ 1991. 545–553.; TÓTH I. 1999. 26–29.
11. A pap világi és vallási funkcióit legutóbb Kinda István vizsgálta meg. A szerző kimutatta, a papnak nemcsak a vallásos hitélet gyakorlásának ellenőrzésére, hanem a világi rendfenntartás biztosítására is megfelelő stratégiái voltak és vannak. Tapasztalatai szerint „a közösség[ek] a papban Isten szent emberét látja[k]”. Megjegyzi, a napjainkra jellemző társadalmi mobilitás, a racionális szemléletmód térhódítása a szekularizáció megjelenését, az egyház térszűkítését és a papi státusz deszakralizációját eredményezte. KINDA 2003; 2005b. 28–32.; 2006; 2010. Lásd még DIACONESCU 2005. 15; GAZDA 1991. 226; POZSONY 2005a. 174–175. Vö. BENEDEK H. 1998. 12.
12. A kántorok XVII. századi moldvai művelődéstörténetben betöltött szerepét, voltaképpen a papságot helyettesítő funkcióját elsőként Tóth István György vizsgálta meg. TÓTH I. 1988. 141. Vö. BÁRTH 1990. 364; GAZDA 1991. 225–227. 1996-ban megjelent egyik írásában Tánzos Vilmos is hangsúlyozza, „nem tűnik túlzásnak az a kijelentés, hogy a moldvai magyar katolikusoknak a XVII–XVIII. század folyamán alig volt hivatalos vallásosságuk”. TÁNCZOS 1995b. 82–98.; 1996a. 195.
13. Pl. a bogdánfalvi Erdély János, Andor János, a kalagori Fikó Mihály és Csernik János. Erdély János a Szent Kereszt Hadsereg szervezet helyi vezetője volt, hagyatéka a zabolai Csángó Múzeum archívumában található. TÁNCZOS 2006b. 74, 61–82.; 1997b. 160–161.
14. Ezek a következők: a lézpedi Jánó Ilona látomásai; a klézsei Hodorog Luca és egy bogdánfalvi asszony pokollátomásai; a csíksomlyói látomások; az 1987-es forrófalvi autós szerencsétlenséghez kapcsolódó kollektív látomások; az 1989-es politikai események idején tapasztalt látomások; az általános és rendszeres Mária-jelenések és további néhány, szűkebb körben ismert látomáselbeszélés. POZSONY 1997c. 247–256. A csíksomlyói pünkösdi búcsúhoz kapcsolódó látomásokról lásd még PETI 2007a. 99–116; MOHAY 2009.
15. Megállapítja, Jánó Ilona látói öntudatának sajátossága abban van, hogy „papként” tekint önmagára. Feladatai közt kiemelkedik a halottlátói szerepkör és a halál dolgaiban való ügyködés. A nagy földi távolságokra való „ellátás” képessége, továbbá egyéb jegyek alapján Pócs Éva Jánó Ilonát a kelta és germán területeken ismert látókkal állítja párhuzamba. PÓCS 2006. 235., 238–239., 246. Lásd még BOSNYÁK 2000a; MOLDOVÁN 1985. 76–93.; 1993. 131–146. Jánó Ilona látomásaihoz lásd még Peti Lehel (In KE-SZEG–PETI–PÓCS 2009. 243–306) és MOHAY TAMÁS (uo. 307–314.) stb. közlését.
16. A tanulmány korábbi változatai: PETI 2003. 25–37.; 2005. 157–192. Jáki Sándor Benedek Mártonról mint vértanúról emlékezik meg. JÁKI 1991. 656. Lásd még POZSONY 1994. 226–227. Az orvos működéséről és a hozzá kapcsolódó kultuszról további egyedi adatokat közölt BOSNYÁK SÁNDOR (1993a. 16–19.), CSOMA GERGELY (1993b. 101.) és POZSONY FERENC (1994. 226–227.). A néprajzi jellegű publicisztikában további „szentemberekről” olvashatunk: Miklós Gyurkáné Szályka Rózsi, a forrófalvi előénekesek, a pusztinai Szócs Magdolna stb. Lásd JÁKI 1991. 655–657.

Credința religioasă în Arini

INVESTIGAȚIILE, PE TĂRÂMUL CONFESIONAL,
LA COMUNITĂȚILE MAGHIARE DIN MOLDOVA

Interesul etnografiei maghiare pentru cultura maghiarilor din Moldova este relativ timpuriu¹, deși despre cercetările etnografice mai întemeiate putem vorbi doar începând de la finele sec. XIX, dintre care vor continua – cu unele întreruperi – la începutul sec. al XX-lea. În perioada între cele două războaie mondiale spectrul literaturii de specialitate reflectând cultura catolicilor maghiari moldoveni va fi lărgit cu diferite aspecte și genuri noi, cum sunt cele ale tradițiilor, ale folclorului literar, ale muzicii populare.² Relațiile politice și ideologice de după cel de al doilea război mondial din România au târăganat posibilitățile de investigații pe tărâmul confesional. În perioada semnalată, cercetările Institutului Folcloric Clujean și-au putut asuma doar sarcini privind culegerile de folclor, mai apoi chiar și publicarea unor materiale din rodul acestor culegeri, însă în tezaurul arhivizat de ei întâlnim și date referitoare la religie.³

În anii 40 printre ceangăii moldoveni repatriați în Ungaria unii savanți unguri (lingviști, istoriografi, muzicologi, etnografi) au avut posibilitatea și au întreprins cercetări chiar în domeniul credinței și al religiozității populare. În a doua jumătate a sec. al XX-lea s-a restrâns și mai drastic cercul posibilităților de investigare științifică instituționalizată și de publicare în domeniul culturii moldovene.⁴ Datorită tocmai acestor împrejurări neprielnice o putem aprecia ca o activitate de acoperire a curenței culegerile întreprinse – chiar și în domeniul vieții confesionale a ceangăilor – de către unii culegători voluntari din perioada 1970–1990.⁵

Schimbarea de regim din 1989 a înlăturat marea majoritate a factorilor politico-ideologice care mai înainte au îngreunat activitățile de cercetare. În deceniile ce au decurs de atunci nu numai instituțiile de cercetare (catedre, societăți de etnografie), fundații (Fundația Teleki László), asociații (Asociația Lakatos Demeter, Universitatea Populară Ipolyi Arnold), dar și un număr însemnat de cercetători individuali au întreprins și întreprind și în prezent investigații în Moldova, atât pe teren, cât și în arhive.

DOMENIILE INVESTIGAȚIILOR PE TĂRÂMUL
CONFESIONAL*Istoria religiei*

Istoria bisericii romano-catolice din Moldova a fost sintetizată de mai mulți istoriografi, dintre cercetătorii maghiari remarcându-se Benda Kálmán, Domokos Pál Péter, Horváth Antal și Pozsony Ferenc. (BENDA 1989; DOMOKOS P. P. 1979; 1986; 2001; HORVÁTH 1994; POZSONY 2005a. 58–94.). Apre-

cierea unanimă a cercetătorilor este că istoria catolicismului moldovean este strâns legată de relațiile politice dintre Voievodatul Moldovei (mai apoi: ale statului român) și cu Vatican. (BENDA 1989; DOMOKOS P. P. 1979; 1986; 2001; HORVÁTH 1994; POZSONY 2005a. 58–94). Biserica în marea majoritate a comunităților ceangăiești era singura instituție organizată și stabilă și, chiar dacă azi nu este singură ca atare, și-a păstrat și în prezent caracterul acela de cea mai de seamă instituție integratoare.⁶

Mobilitatea socială care a urmat după schimbare de regim a cauzat unele modificări și în privința monopolului bisericii, semnul cel mai pregnant în această privință fiind apariția pluralismului religios, studiat de Pápai Virág és Peti Lehel.⁷ Cercetătorul Jakab Attila în studiul în care schițează perspectivele Episcopatului Romano-Catolic Ieșean (ale catolicismului în Moldova) ne atrage atenția cum că preoțimea catolică din Moldova, pentru salvagardarea coeziunii între națiune-religie trebuie să ducă o luptă pe două fronturi: pe de o parte: împotriva influenței religiei ortodoxe, – și să adăugăm: și împotriva celorlalte culte – pe de altă parte: împotriva bisericii romano-catolice de limbă maghiară.⁸

În privința cercetărilor de istorie a religiei referitoare la ceangăi trebuie să amintim că la plebanii, în arhivele confesionale și de stat marea majoritate a surselor (Historia Domus, matricole, etc.) ne stau la dispoziție pentru a fi prospectate, studiate și analizate, ceea ce ne va lărgi și ne va nuanța și mai mult cunoștințele noastre actuale.⁹

Conducători religioși

În privința instituțiilor oficiale ale religiei (misiuni, filiale, parohii, biserici, mănăstiri, episcopii) au fost elaborate mai ales studii având caracterul de istoria religiei. Cercetările având această tematică au fost sintetizate bunăoară de Pozsony Ferenc în studiul intitulat *Egyházi élet a moldvai közösekben* (Viața religioasă în comunitățile moldovenești) (POZSONY 2005a. 58–94.)¹⁰ Influențele religioase exercitate de instituțiile bisericești asupra religiozității cotidiene au fost studiate mai îndeaproape vizând două aspecte și anume: în privința statutului de preot¹¹ și a sferei de activitate a cantorului (sau a deacului).¹² Rolul cantorilor în diferite localități a fost studiat de către Tánzos Vilmos într-un studiu aparte.¹³ Mai recent au fost elaborate studii privind activitatea unor specialiști, conducători religioși laici (clarvăzători, oameni „sfinți”, „făcători de minuni”, etc.). Amintim două lucrări de seamă în această privință: Prezentarea făcută de Tánzos Vilmos a unui om „sfânt” din Valea Seacă și a celui din Nicorești, făcută de Ilyés Sándor. (TÁNCZOS 2006b. 61–82.; ILYÉS 2005a. 101–123.)

Despre „clarvăzătorii” din rândul catolicilor moldoveni, ai cultului de „vizionari” ne înștiințează Pozsony Ferenc,¹⁴ iar despre viziunile legate de apariția Mariei la Seuca Peti Lehel a elaborat un studiu de analiză. (PETI 2009. 119–136.) Culegerea de texte *Álmok és látomások a 20–21. századból* (Vise și viziuni în secolele XX–XXI) redactată de Keszeg Vilmos, Peti Lehel și Pócs Éva și editată în 2009, publică alte texte de vise și viziuni provenite din Moldova (KESZEG – PETI – PÓCS 2009). În prefața lucrării autorii trec în revistă cele mai noi probleme și teorii de antropologie a religiei privind investigarea viziunii. (o. c. 7–49.)

Despre viziunile clarvăzătoarei din Lespezi, Jánó Ilona s-a editat un volum aparte. În postfața lucrării Pócs Éva așează clarvăzătoarea și viziunile sale în sistemul viziunilor populare moderne maghiare:¹⁵ mediul social și socio-cultural unde a funcționat Jánó Ilona, la fel și componentele de fond și cele psihice ale viziunilor sale sunt analizate de Peti Lehel (PETI 2008b. 534–552.). Tot de numele lui Peti Lehel se leagă relevarea și analiza activității „medicului-minune” de la Galbeni, Benedek Márton și cultul care a înconjurat persoana acestuia în timpul erei comuniste.¹⁶ Popularitatea temei de clarviziune indică faptul că cultul viziunii este o latură de seamă, bine documentată, amănunțit studiată a religiozității catolicilor moldoveni.

(continuare în numărul următor)

Traducere: Bartha György

Lectură: Ion Nete

- 1 Petrás Incze János este cel care a publicat printre primii texte de folclor maghiar (începând din 1841–1844) din Moldova. Szabó T. Attila: „prima culegere de folclor care – neavând aproape nicio antecedentă – conține un număr important de balade populare și de melodii de tip baladă este a lui Petrás Incze.” In Kallós 1970. 6., 8. Publicarea operei lui Petrás Incze János se datorează lui Domokos Pál Péter. DOMOKOS P. P. 1956. 7–8., 27.; 1979. 1297–1511.; KRIZA 1988. 268.; PETRÁS 2004.
- 2 Vezi autorii menționați în Bibliografie, în primul rând pe Wichmann, Domokos P. P., Veress, Lükő etc. În privința importanței acestor cercetări vezi scrierile lui Szabó T. Attila. In KALLÓS 1970. 27–28.
- 3 Bocete, cântece religioase populare, balade, legende cu teme religioase, etc.
- 4 Pe drept vorbind a fost posibilă publicarea doar a câtorva – deși importante – opere etnografice având ca temă folclorul muzical: JAGAMAS – FARAGÓ [1954]. Vezi încă: JAGAMAS 1977. 25–51.; KALLÓS 1970. 36.; KÓS– SZENTIMREI – NAGY 1981.
- 5 Fără pretenția exhaustivității: BOSNYÁK 1980.; CSOMA 2000.; HALÁSZ 1981.; SERES – SZABÓ 1991. etc.
- 6 Este în legătură cu cele afirmate privind orientarea bisericească a religiozității, la fel și fenomenul acela că în satele ceangăiești tradițiile religioase se află la baza sistemului de norme care reglementează cele mai importante structuri sociale: Vezi: POZSONY 2005a.; PETI 2005. 62., 66.
- 7 Autorii au demonstrat că datorită efectului migrației sociale atașamentul de biserică și de religie, interdicția schimbării religiei în prezent nu se mai consideră ca o normă absolută. Vezi: PÁPAI 2005. 193–213.; PETI 2008a. 385–410.; 2008c.
- 8 După opinia lui Jakab Attila, apropierea din orice direcție semnalată în oameni stârnește „sămțământul de pericol de a se distanța de biserica catolică.” JAKAB 2006. 26.
- 9 Muzeologul de origine clejeană, Anton Coșa întreprinde cercetări de istorie etnografică.
- 10 Vezi și: HALÁSZ 1991. 545–553.; TÓTH I. 1994. 26–29.
- 11 Funcțiile laice și religioase ale preotului au fost cercetate recent de Kinda István. Autorul a demonstrat că preotul dispunea în trecut și dispune și azi de unele strategii adecvate nu numai pe tărâmul controlului exercitării vieții religioase, dar și în privința asigurării ordinii lumești. După experiențele sale, „colectivitățile

- văd în preot »omul sfânt« al lui Dumnezeu”. Autorul face observația că mobilitatea socială ce caracterizează zilele noastre, răspândirea viziunii raționale a contribuit la apariția secularizării, la restrângerea ariei de influență a bisericii și la desacralizarea statutului de preot. KINDA 2003., 2005b. 28–32; 2006.; 2010. Vezi încă: DIACONESCU 2005. 15.; GAZDA 1991. 226.; POZSONY 2005a. 174–175. V. BENEDEK H. 1998. 12.
- 12 Rolul cantorilor în istoria civilizației din Moldova secolului al XVII-lea, de fapt, funcția lor de suplینire a preotului a fost cercetată pentru prima dată de Tóth István György. TÓTH I. 1988. 141. V. BÁRTH 1990. 364; GAZDA 1991. 225–227. Și cercetătorul Táncczos Vilmos subliniază într-o scriere apărută în 1996: „nu pare a fi o exagerare dacă afirmăm că maghiarii catolici din Moldova în decursul secolelor XVII–XVIII abia dacă au dispus de o religiozitate oficială.” TÁNCZOS 1995b. 82–98; 1996a. 195.
- 13 De ex. Erdély János și Andor János din Valea Seacă, luizicălугărenii Fikó Mihály și Csernik János. Erdély János era conducătorul local al organizației „Armata Sfintei Cruci”, moștenirea sa aflându-se în arhiva Muzeului Ceangăiesc din Zăbala. TÁNCZOS 2006b. 74, 61–82.; 1997b. 160–161.
- 14 Acestea sunt următoarele: viziunile lui Jánó Ilona din Lespezi, viziunile despre iad ale clejeanei Hodorog Luca și ale unei femei din Valea Seacă, viziunile de la Șumuleu-Ciuc, viziunile colective legate de accidentul cu mașina al unui șofer fărăoan din 1987, viziunile referitoare la evenimentele politice din 1989, apariții generale și regulate ale chipului Mariei și câteva narațiuni-viziune care circulă în cercuri mai restrânse: POZSONY 1997c. 247–256. Despre viziunile legate de pelerinajul de la sărbătoarea Rusaliilor de la Șumuleu-Ciuc vezi încă: PETI 2007a. 99–116.; MOHAY 2009.
- 15 Afirmă că specificul conștiinței de vizionar al lui Jánó Ilona constă în faptul că se consideră preot. Printre sarcinile sale se detașează rolul vizionarului pe tărâmul morții și preocupările sale cu exces de zel în privința cazurilor legate de decese. Pe baza capacității sale de a cuprinde cu vederea mari distanțe geografice și a altor însușiri de acest gen Pócs Éva o compară pe Jánó Ilona cu clarvăzătorii care au funcționat cândva pe teritorii celtice și germane. PÓCS 2006. 235., 238–239, 246. Vezi și: BOSNYÁK 2000a.; Moldován 1985. 76–93.; 1993. 131–146. Cu privire la clarviziunile lui Jánó Ilona vezi încă comunicările lui: PETI LEHEL (In KESZEG – PETI – PÓCS 2009. 243–306.) și MOHAY TAMÁS (același loc 307–314.), etc.
- 16 Variantele anterioare ale lucrării lui PETI 2003. 25–37.; 2005. 157–192. Jáki Sándor îl menționează pe Benedek Márton ca pe un martir: JÁKI 1991. 656. Vezi încă: POZSONY 1994. 226–227. Despre activitatea medicului și a cultului ivit în jurul persoanei sale publice date unicate BOSNYÁK SÁNDOR (1993a. 16–19.), CSOMA GERGELY (1993b. 101.) și POZSONY FERENC (1994. 226–227.). În publicistica cu caracter etnografic sunt prezentați și alți „oameni sfinți”: Miklós Gyurkán Szályka Rózsi, cântărețele de biserică de la Fărăoani, pustineanca Szócs Magdolna și alții. Vezi: JÁKI 1991. 655–657.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAFIA

BÁRTH János

- 1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In Hoppál Mihály – Barna Gábor (szerk.): *Magyar Néprajz*. VII. köt. *Népszokás. Néphit. Népi vallásosság*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 331–424.

BENEDEK H. Erika

- 1998 *Út az életbe. Világképelemzés csángó és székely közösségek születéshez fűződő hagyományai alapján*. Kolozsvár, Stúdium Könyvkiadó

BENDA Kálmán

- 1989 *Moldvai csángó-magyar okmánytár I–II*. Budapest, Magyarországi Kutató Intézet

BOSNYÁK Sándor

- 1980 *A moldvai magyarok hitvilága*. /Folklor Archívum, 12./ Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport
- 1993a Benedek doktor élete és halála. *Örökség* 1, 16–19.
- 2000a A lészpedi látóleán, aki Isten csókját hordozza az arcán. *Kharón* IV, 1–2. sz. 62–90.

CSOMA Gergely

- 1993b Egy csángó legenda nyomában. In Halász Péter (szerk.): *„Megfog vala apóm szokor kezemtől...”* Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 101–107.
- 2000 *Varázslások és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál*. Pomáz, Kráter

DIACONESCU, Marius

- 2005 A moldvai katolikusok identitáskrizise a politika és a historiográfiai mítoszok között. In Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 9–20.

DOMOKOS Pál Péter

- 1979 *„Édes hazámnak akartam szolgálni...”* Budapest, Szent István Társulat
- 1986 A moldvai magyarság történeti számadatai. *Honismeret* XIV, 3. sz. 16–22.

FARAGÓ József – JAGAMAS János – SZEGŐ Júlia

- 1954 *Moldvai csángó népdalok és népballadák*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, Bukarest, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó

GAZDA Klára

- 1991 Vallásos élet, vallásos nevelkedés Esztelneken. In S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében I*. Veszprém, Veszprém Megyei Múzeum Igazgatósa, 159–177.

HALÁSZ Péter

- 1981 *Magyarfalu helynevei*. /Magyar Névtani Dolgozatok, 19./ Budapest, ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Név-kutató Munkaközössége
- 1991 Egyházi jövedelmek a Román környéki csángó falvakban a századfordulón. In Halász Péter – Csoma Zsigmond et al. (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 545–553.

HORVÁTH Antal

- 1994 *Strămoșii catolicilor din Moldova. Documente istorice, 1227–1702*. Sfântu Gheorghe, Trisedes Press

ILYÉS Sándor

- 2005a Magyarországi élmények román nyelven. Egy szitási napló tanulságai. In Jakab Albert Zsolt – Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok* 4. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság

JAGAMAS János

- 1977 Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez. In Szabó Csaba (szerk.): *Zenatudományi írások*. Bukarest, Kriterion, 25–51.

JAKAB Attila

- 2006 *Csángóság és katolicizmus. Az identitástudat változásai*. /Műhelytanulmány, 18./ Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

JÁKI Sándor Teodóz

- 1991 Csángóföldi hét igaz történet. In Halász Péter (szerk.): *Duna menti népek hagyományos műveltsége*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 655–659.

KALLÓS Zoltán

- 1970 *Balladák könyve*. Bukarest, Kriterion

KESZEG Vilmos – PETI Lehel – PÓCS Éva (szerk.)

- 2009 *Álmok és látomások a 20–21. századból*. Budapest, L'Harmattan – Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék

KINDA István

- 2003 „Hagyjatok el, me meghejtek en tiktokot”. A pap közösségi kontroll-szerepe. *Korunk* XIV, 9. sz. 51–57.
- 2005b A társadalmi kontroll és intézményei a moldvai falvakban. In Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 21–56.
- 2006 A pap helye a lokális társadalom életében. In Diószegi László (szerk.): *A moldvai csángók*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 147–155.
- 2010 *Ellenőrzött közösségek. Szabályok, vétkek és büntetések a moldvai csángó falvakban*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó

KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő

- 1981 *Moldvai csángó népművészet*. Bukarest, Kriterion

KRIZA Ildikó

- 1988 A népballada-kutatás története. *Magyar Néprajz*. v. köt. *Népköltészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 267–277.

MOHAY Tamás

- 2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Budapest, L'Harmattan Kiadó

MOLDOVÁN Domokos

- 1985 „Ha megyek látomásba...” *Filmkultúra* XXI, 11. sz. 76–93.
- 1993 „Ha megyek látomásba...” In Halász Péter (szerk.): „*Meg fog vala apám szokor kezemtől...*” Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 131–146.

PÁPAI Virág

- 2005 Egy neoprotesztáns család Klézsén. In Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 193–213.

PETI Lehel

- 2003b Mítosz és mágia. A trunki orvos rózsailatú kútjának mítosza. *Korunk* XIV, 9. sz. 25–37.
- 2005a Vallási mozgalom a Bákó környéki falvakban. In Pozsony Ferenc – Kinda István (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 157–192.
- 2005c Szakrális térátélés és szimbolikus ellenőrzése egy csángó falu környezetében. *Korunk* XVI, 2. sz. 62–67.
- 2007a Rituálizált közösségi látomás: a moldvai csángók napbanézése. *Székelyföld* XI, 5. sz. 99–116.

- 2008a Transznacionális életformák és szekták. A moldvai csángó falvakban jelentkező új vallási jelenségek interpretációs lehetőségeiről. In Ilyés Sándor – Peti Lehel – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokális és transznacionális csángó életvilágok*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 385–410.

- 2008b A lélekmentő. Katasztrófaélmény és imitatio Christi egy csángó asszony látomásaiban. In Pócs Éva (szerk.): *Démonok, látók, szentek. / Tanulmányok a transzcendensről*, VI./ Budapest, Balassi Kiadó, 534–552.

- 2009 Csángók a szőkefalvi Mária-jelenésen. *Székelyföld* XIII, 3. sz. 118–136.

PETRÁS Incze János

- 2004 *Petrás Incze János tudósítása a moldvai magyarságról*. Bibliotheca Moldaviensis. Csíkszereda, Hargita Kiadó

POZSONY Ferenc

- 1997c Látomások a moldvai csángó falvakban. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 248–258.
- 2005a Egyházi élet a moldvai magyar közösségekben. In uő. *A moldvai csángó magyarok*. Budapest, Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet, 58–94.

PÓCS Éva

- 2006c Jánó Ilona és az újkori magyar látomások. In Kóka Rózália (közread.): „*Bétejesítem Isten akarátját...*” *A lézpedi szent leány látomásai*. Pécs – Budapest, Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, 230–251.

SERES Andras – SZABÓ Csaba

- 1991 *Csángómagyar daloskönyv (1972–1988)*. Budapest, Héttorony Könyvkiadó

TÁNCZOS Vilmos

- 1995b „Deákok” (parasztkántorok) moldvai falvakban. *Erdélyi Múzeum* LVII, 3–4. sz. 82–98.
- 1996a Deákok moldvai magyar falvakban. In uő: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó – Korunk Baráti Társaság, 190–222.
- 1997b A moldvai magyarok búcsúvezetői. In Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II. Veszprém* – Budapest, Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, 148–167.
- 2006b Erdély János (1891–1983) bogdánfalvi szentember és népénekei. In Halász Péter – Domokos Mária (szerk.): *A népének, mint a hagyományos vallásgyakorlat egyik legfontosabb eleme*. Budapest, Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, 61–82.

TÓTH István György

- 1988 Diákok (licenciátusok) a moldvai csángó magyar művelődésben a XVII. században. In Zombori István (szerk.): *Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században*. Szeged, Csongrád Megyei Múzeumok kiadása, 139–147.
- 1999 Csángó hétköznapiak a 17. században. *Rubicon* X, 9–10. sz. 26–29.

